

Hvad hånden samler...

Privatsamlinger kaster nyt lys over oldtiden i Sønderhåområdet.

Anne-Louise Haack Olesen

I forbindelse med et større projekt, der skal undersøge oldtidens landskab, bebyggelse og samfundsudvikling i Sønderhåområdet har Thisted Museum gennemgået flere hundrede oldsager i privateje. Herved er adskillige vigtige fund og nye bopladser blevet registreret.

Høsten er forlængst overstået, og pløjemarkerne ligger som mørke vaskebrætter omgivet af brogede hegn. På marken går en mand på en underlig søgende måde. Han har hverken gevær eller hund, så han kan ikke være på jagt - og dog er det lige, hvad han er. Blot gælder jagten ikke harer, men oldsager. På jorden, vendt op af ploven og vasket rene af de piskende efterårsbyger, ligger spredte flintafslag og et stykke af en fint forarbejdet flintdolke - tegn på, at der her har færdes mennesker i slutningen af yngre stenalder, for ca. 4.000 år siden.

Et godt fund – en halv flintsegl fra yngre stenalderens slutning eller begyndelse af bronzealder.

Dolkfragmentet og nogle flintafslag, hvoraf et er forarbejdet til en skraber, bliver lagt i tasken og taget med hjem. Her får de påskrevet et nummer og fundstedet bliver indtegnet på et kort. Fra andre lokaliteter i området ligger andre samlinger af skraber, dolke, segl o.s.v.. Hver lokalitet har sit nummer, så det altid er muligt at se, hvor hver enkelt ting er fundet.

Fra flintafslag til bebyggelsehistorie

Tilsammen kan fundene give en fornemmelse af, hvor og hvornår der boede mennesker i dette lokalområde i oldtiden.

De udgør én af de mange

brikker i det komplicerede puslespil, der hedder: *Samspillet mellem menneske og natur i Thy fra oldtiden til i dag.* Det er emnet for et bredt anlagt projekt, hvor Museet for Thy og Vester Hanherred i disse år sammen med arkæologer fra England og USA samt danske

Økser og andet godt fra yngre stenalder og ældre bronzealder.

naturvidenskabsfolk arbejder på at skaffe ny viden om Thy's bebyggelse og udnyttelse, først og fremmest i oldtiden, men også i middelalder og nyere tid.

Overpløjet gravhøj fra yngre stenalder og bronzealder under udgravning ved Vibberstoft, Sydthy. Stenene i midten er en grav fra slutningen af stenalderen eller begyndelsen af bronzealderen.

Selv om aktiviteterne indtil nu hovedsagelig ligger inden for Sønderhå sogn, der er udvalgt som specielt studieområde, er det alligevel en stor mundfuld. Her kommer manden på pløjemarken ind i billedet. Han er ikke, som man kunne tro, én af museets ansatte. Han er lærer, bosat i Sønderhå, og har gennem flere år travet pløjemarkerne i sognet tynde på jagt efter oldsager. Flere hundrede stykker er det indtil nu blevet til, spændende fra sten- og bronzealderens flintredskaber til jernalderens potteskår og knusesten.

I samlingen ses både smukke flintøkser og dolke, mere uanselige brudstykker og små redskaber fremstillet af tilfældige flintafslag; men det vigtige er ikke udseendet, selv om en særlig smuk ting er en glæde i sig selv. Først og fremmest er tingene vidnesbyrd om, at der på de steder, hvor de er fundet, var en bosættelse eller en anden form for aktivitet i oldtiden.

Oldtidens spor

Sporene efter oldtidens mennesker er meget nærværende for enhver, der færdes i Thy. Næsten overalt er der inden for synsvidde et højereliggende punkt kronet af én eller flere gravhøje. Lidt over 1000 bevarede høje findes i hele Thy, men derudover kendes mere end dobbelt så mange, der er sløjfede og helt eller delvis udjævnet ved dyrkning. De stammer fra tidsrummet ca. 2800-1000 f. Kr., d.v.s. fra den senere del af yngre stenalder og fra bronzealderens første halvdel. Fra sådanne overpløjede høje kendes talrige grave, hvor de døde er gravlagt med udstyr bestående af smykker, våben m.m. Vi ved derfor en del om, hvilken omsorg man ofrede på begravelser, og hvilke statussymboler man omgav sig med.

Derimod ved vi ikke ret meget om dagligdagen for de mennesker, som byggede de mange høje - hvor og hvordan boede de, hvad levede de af, hvordan skaffede de sig materialer til deres redskaber, hvilke naturressourcer udnyttede de? Spørgsmål som disse er vi nødt til at prøve

at få besvaret, hvis vi skal gøre os håb om at forstå den årtusindlange udvikling, som de er en del af, og som i sidste ende har resulteret i, at Thy ser ud, som det gør i dag.

Her er det nødvendigt at se på levnene fra de levendes tilværelse, men de er desværre ikke nær så iøjnefaldende som gravmælerne. En markoverflade med spredte flintafslag og enkelte lerkarskår, et område, hvor jorden er lidt mørkere i farven - det er som regel de eneste synlige tegn på en boplads fra denne tid.

Skal man finde dem, er der ingen lette genveje - man må ud og gå op og ned langs plovfurterne med blikket nedad, hele tiden på udkig efter spor fra oldtidens bebyggelse. En del af Sønderhå sogn er allerede vandret igennem af arkæologer tilknyttet projektet, men denne fremgangsmåde tager lang tid, og det vil være umuligt at dække hele sognet. Heldigvis er der hjælp at hente hos interesserede beboere, som selv samler på oldsager i større og mindre målestok.

To økser i skuffen eller et skab fuldt af oldsager

Hvad enten det drejer sig om en landmand, der har et par økser i en skuffe, eller om en amatørarkæolog, der bruger en stor del af sin tid på pløjemarkerne og har en større samling, kan deres private oldsagssamling blive af stor værdi for udforskningen af Thylands oldtid. Betingelsen er, at de kan angive, hvor tingene stammer fra - end ikke den smukkeste samling økser har nogen større værdi for dette arbejde, med mindre man kan sige på hvilket sted eller inden for hvilken ejendom, de er fundet, eller i det mindste inden for hvilket sogn.

De fund, der kan stedfæstes, bliver registreret i forbindelse med projektet og indgår i det materiale, som danner grundlag for det videre arbejde. Det er vigtigt at understrege, at museet ikke beder om at få lov til at beholde tingene - vi vil gerne låne dem til registrering, fotografering o.s.v., men herefter bliver de leveret tilbage til ejerne igen sammen med et eksemplar af det katalog, der udarbejdes over hver enkelt privatsamling.

Man kan altså roligt låne sine fund ud uden at være bange for, at de skal forsvinde på museets magasin. Samtidig har man den tilfredsstillelse, at fundene bliver brugt i en videre sammenhæng, og at oplysningerne om dem er registrerede i museets arkiv, så de ikke går tabt.

Registreringen af privatsamlinger i Sønderhå sogn

I 1991 blev der på denne måde registreret 359 oldsager fra Sønderhå sogn. De kom fra 3 privatsamlinger - én tilhørende den lærer, Poul Brandt, der er omtalt ovenfor, og to tilhørende henholdsvis gårdejer Tage Legård, Jestrup, og gårdejer Hans Jensen og hans kone Ellen Jensen, Sønderhå, der igennem flere år har samlet på deres egen jord.

De fleste af fundene stammer fra slutningen af stenalderen og begyndelsen af bronzealderen - d.v.s. netop fra den tidsperiode, hvor der i Thy kendes mængder af gravhøje, men ikke ret mange bopladser. Gennem de privatsamlinger har vi fået kendskab til mindst 9 bopladser fra denne tid inden for Sønderhå sogn - før var tallet 0! Fundenes fordeling viser, at dele af sognet var ret tæt bebygget, selv om alle pladserne næppe blev benyttet samtidig. Der er ikke tvivl om, at Sønderhå sogn for ca.

4.000 år siden var et efter den tids forhold tæt befolket og blomstrende område.

To af bidragerne til museets undersøgelse.

Dette stemmer også med den store tæthed af kendte gravhøje, både synlige og ikke synlige. Sønderhå er et af de 7 sogne i hele Viborg amt, der har det største antal af kendte gravhøje pr. hektar - af disse ligger de 6 sogne i Thy.

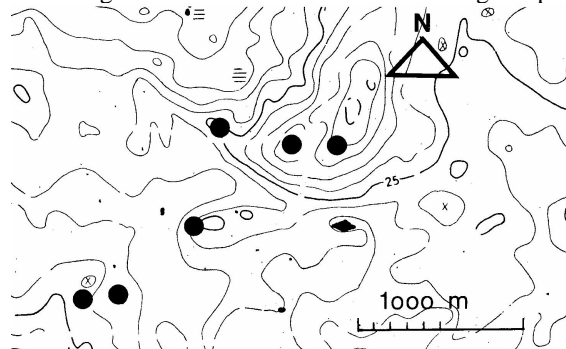
Det er således helt klart, at det er et af datidens virkelig betydningsfulde områder, vi har med at gøre, og det er derfor meget vigtigt at få billedet af de mange gravhøje suppleret med et kendskab til bebyggelsen og

dens placering i landskabet.

Husrester og forkullede plantefrø

De opsamlede oldsager kan fortælle, hvor og hvornår der har boet mennesker i området.

Næste skridt er en nærmere undersøgelse af de lokaliserede bopladser, som foretages inden for rammerne af det tidligere nævnte internationale arkæologiske projekt.

Kotekort over en del af Sønderhå sogn. De udfyldte cirkler markerer bopladser fra slutningen af stenalderen/begyndelsen af bronzealderen. Ækvidistance: 5 km.

Markerne går systematisk igennem og alle flintredskaber, skår m.v. måles ind på et kort. På udvalgte steder køres pløjegjorden gennem et maskinsold og alt, hvad den rummer af flintafslag, potteskår m.m. bliver sorteret fra og undersøgt. På denne måde kan man fastlægge bopladsens udstrækning mere nøjagtigt og bedømme, hvordan en eventuel udgravning bedst kan tilrettelægges. Det er ikke muligt eller ønskeligt at udgrave alt - for det første er det alt for kostbart, og for det andet skal der også være noget tilbage til fremtidens arkæologer.

Indtil september 1992 er der foretaget udgravninger på 3 bopladser i den nordøstlige del af Sønderhå sogn - heraf er 2 oprindelig fundet af privatsamlere. Flere vil blive undersøgt i den kommende tid. På to af bopladserne er der ved udgravning fremkommet de første spor af huse fra den seneste del af stenalderen i Thy, foruden et stort materiale af flintredskaber og skår. Af den opgravede jord tages prøver til naturvidenskabelige analyser. Forkullede frø og korn, blomsterstøv fra planter, der voksede i området i oldtiden og - hvis vi er heldige dyreknogeter - kan fortælle om landskabet, og hvordan det blev udnyttet.

Fortidens landskab

Placeringen af de bopladser, vi indtil nu har fået kendskab til, viser tydeligt, at menneskene for ca. 4.000 år siden foretrak at bo på de højtliggende steder. Ofte ligger bopladserne på bakkepartier, der som næs strækker sig ud i lavereliggende områder, der f.eks. kan have været anvendt til kreaturgræsning.

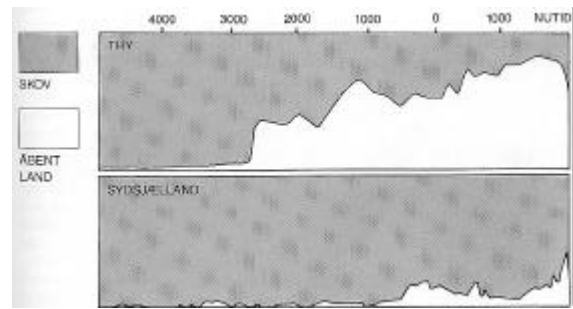
Neddybet hustomt fra slutningen af yngre stenalder under udgravning ved Bjergene, Sønderhå sogn.

Undersøgelser af indholdet af blomsterstøv fra oldtiden i jordlag under gravhøje og i mosernes tørvelag viser, at datidens landskab var meget åbent. Allerede flere hundrede år tidligere havde menneskers skovrydninger, der skulle skaffe plads til marker og ikke mindst græssende kreaturer, gjort et voldsomt indhug i urskoven, der tidligere dækkede det mest af Thy, sådan som det også var tilfældet for det øvrige Danmark. Går man til Østjylland, vedblev skoven at dække det meste af landet helt op i middelalderen, men sådan gik det ikke i Thy. For ca. 4.500 år siden, i den periode, der kaldes enkeltgravskulturen, og som ligger i den sidste halvdel af bondestenalderen, skete der en brat og meget omfattende skovrydning. Store områder kom til at ligge hen med afgræssede overdrev og små kornmarker, og der blev langt mellem skovene. Fra dette tidspunkt må vi regne med, at Thy konstant har været præget af det åbne landskab med de store udsyn, bl.a. til de hundredevis af gravhøje, der kronede næsten hvert eneste bakkeparti. Først i vore dage er man med omfattende skovplantninger begyndt at ændre dette billede.

En eftersøgt periode

I det foregående afsnit blev det fortalt, at den store, markante tilbagegang i skoven skete allerede for ca. 4.500 år siden. Det kan bl.a. påvises ud fra naturvidenskabelige undersøgelser i Ove Sø og Hassing Huse mose, altså i

umiddelbar nærhed af Sønderhå sogn. De mange bopladser, der er fremkommet via privatsamlingerne, stammer imidlertid alle fra et tidsrum, der først begynder for ca. 4.000 år siden.

Pollendiagram, der viser fordelingen mellem skov og åbent land gennem tiderne, i henholdsvis Thy og Sydsjælland.

Efter Sv. Th. Andersen, DGU.

Hvor var de indtil da?? Bopladser fra de foregående århundreder - den periode, der kaldes enkeltgravskulturen - er meget sjældne og kendes kun enkelte steder i Thy. I Sønderhåområdet er det endnu ikke lykkedes at finde en eneste, heller ikke gennem systematiske vandringer over adskillige pløjemarken. Her kan privatsamlingerne muligvis endnu engang hjælpe arkæologerne på vej.

Rundt omkring på gårdene ligger ofte en, to, tre eller flere økser, opsamlet på markerne fra tid til anden. Nogle af disse stammer netop fra denne tid. De findes tit i lavtliggende områder, antagelig nedlagt som offergaver. Selvom de således ikke viser nøjagtigt, hvor bopladserne ligger, kan de give en fornemmelse af, hvor der skal sættes ind i fremt iden.

En lokal undersøgelse

Takket være interesserede og ihærdige beboere i forening med professionelle arkæologer fra både ind- og udland er Sønderhåområdet på vej til at blive et af de bedst kortlagte områder i Thy hvad oldtidsbebyggelsen angår. Men projektets resultater har ikke kun lokal interesse. På baggrund af de mange indsamlede oplysninger skulle det gerne efterhånden blive muligt at drage slutninger omkring oldtidens samfund og kulturudviklingen inden for hele Thy måske resten af Danmark. Men det er en anden historie.

Museet takker alle de interesserede beboere i Sønderhå og omegn, som har ladet os gennemgå deres samlinger. Vi hører fortsat meget gerne fra alle, der ligger inde med oldsager fra dette område.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1992, side 93-100).